

CIVIL VILÁG FRANCIAORSZÁGBAN KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN

Edith Archambault

Bevezetés

■ Még a koronavírus-járvány franciaországi kitörése előtt kaptam felkérést arra, hogy készítsek összefoglaló elemzést a francia civil társadalom (alapítványok és egyesületek)¹ jelenlegi helyzetéről. A felkérés az európai civil szerveződések *Civil Society Forum* nevű ernyőszervezetétől érkezett, amely már három éve publikál olyan köteteket, amelyeknek három vagy négy fejezete uniós tagországok civil társadalmát ismerteti, egy további fejezete pedig az oroszországi nonprofit szervezetekkel foglalkozik. Az évente megjelenő kiadvány valamennyi tanulmánya azonos módszertan alapján készül: a jogi keretek, a politikai környezet és a statisztikai adatok áttekintése mellett körülbelül tizenöt olyan beszélgetés eredményeit is tartalmazza, amelyeket a kutató többé-kevésbé újak számító, jogi forma, méret és tevékenység szempontjából különböző szervezetek vezetőivel folytat. Az interjúk célja az, hogy felszínre hozzák az utóbbi három évben felmerült működési problémákat, és képet adjanak azokról az – esetenként innovatív – megoldásokról, amelyeket a megkérdezett alapítványok és egyesületek kialakítottak.

Mivel a beszélgetésekre már a vesztegzár kihirdetése után került sor, olyan szervezeteket kellett kiválasztanom, amelyeknek valamelyik alapítója, vezetője vagy munkatársa mobiltelefonon annak ellenére is elérhető volt, hogy ebben az időszakban a civil szervezetek irodáinak többsége zárva maradt, tehát az oda érkező telefonhívásokra nem reagáltak. Az így kialakult minta természetesen nem reprezentatív, nem alkalmas arra, hogy belőle a civil szféra egészére érvényes következtetéseket vonjunk le, de a beszélgetések összességükben nagyon érdekesek voltak.² Ahogy azt várni lehetett, az interjúk

alatt előkerültek olyan problémák, mint az állami finanszírozás összegének csökkenése és formáinak átalakulása, a támogatott foglalkoztatás visszaszorulása, a helyi, megyei és regionális közigazgatási kompetenciákat átrendező törvény civil/önkormányzati kapcsolatokra gyakorolt hatásai és a vezetés, irányítás nehézségei, de a legnagyobb súllyal a vesztegzár okozta, sokkoló nagyságú, korábban soha nem tapasztalt gondok jelentek meg. Feltevésem szerint egyúttal ezek azok a problémák, amelyek az olvasók érdeklődésére leginkább számot tarthatnak. Itt következő áttekintésük szükségképpen részleges és szubjektív, de talán alkalmas arra, hogy előkészítse azokat a módszertanilag sokkal megalapozottabb tudományos kutatásokat, amelyekre a közeljövőben kétségkívül szükség lesz.

Mit jelent a vesztegzár a civil szféra számára?

Március 13-án Franciaországban minden olyan állami és magánintézménynek be kellett zárnia kapuit, amely közoktatási, felsőoktatási vagy iskola előtti gyermekfoglalkoztató szolgáltatásokat nyújtott, s ez természetesen a civil szervezetek által fenntartott egyetemekre, iskolákra, óvodákra és bölcsődékre is érvényes volt. Egyidejűleg azoknak a kluboknak, sportegyesületeknek, szabadtéri szórakoztató központoknak, gyerektáboroknak is be kellett szüntetniük a tevékenységüket, amelyek kiegészítő szabadidős szolgáltatásaikkal valamilyen módon az oktatás ritmusához igazodtak.

A franciaországi vesztegzár kihirdetésének hivatalos dátumától, március 17-től kezdve a fizetett dolgozókat alkalmazó civil szervezetek zöme szintén a munkája leállítására kényszerült, csakúgy, mint a „nem létfontosságú” termékeket forgalmazó kiskereskedelmi egységek és a többi vállalat jelentékeny része is. Az egyesületi honlapok többsége a tevékenység és a tervezett programok határidő nélküli megszüntetését jelzi, bár néha azért előfordul, hogy bizonyos programokat megpróbálnak online formában fenntartani.

A működés teljes megszüntetése éppúgy jellemző a francia civil szektor legnépesebb csoportjaira, a sport-, szabadidős és kulturális egyesületekre, mint a szakképzésben részt vevő és a munkanélküliek segítségét, munkaerőpiacra való visszavezetését szolgáló szervezetekre. Az egészségügyi és szociális területen dolgozó egyesületek többségének is be kellett zárnia, mivel a hatósági rendelkezések fizetett munkavállalóikat és önkénteseiket egyaránt otthonmaradásra kötelezték. Szinte egyik napról a másikra szűnt meg az egészség-károsodottak, a szociálisan vagy mentálisan rászorulóknak, a hajléktalanoknak és a speciális betegségekben (például Alzheimer-kórban) szenvedők nappali ellátása, továbbá a családi erőszak áldozatául esett nőket és gyerekeket befogadó otthonok működése. Az idős és beteg emberek otthoni segítségével foglalkozó civil szervezetek munkája is csak töredékesen folytatódhat, azokban az esetekben, amikor az ellátottak igen súlyos állapota indokolja a házi betegápolást. Erről az orvos adhat hivatalos igazolást, amelyet az ápolást végző személynek ellenőrzés esetén fel kell mutatnia.

Nagy kérdés, hogy mi történt azzal a több mint 1 millió 300 ezer kis helyi egyesülettel (Tchernonog–Prouteau 2019), amely kizárólag önkéntes munkára alapozta a működését. Erről szinte semmit nem tudunk, mivel az ő tevékenységükről rendkívül kevés híradás

jelenik meg, s az is inkább az adott város vagy község polgármesteri hivatalának tájékoztató kiadványaiban. Ezek a fizetett alkalmazottak nélkül dolgozó, sokszor még ernyőszervezetekhez sem kötődő egyesületek Franciaország egész területét behálózzák, intézményi kereteket biztosítanak a társadalmi kapcsolatok és a kölcsönös bizalom kiépüléséhez. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy a vesztegzár idején is fontos szerepet játszanak a kisebb közösségeken belüli szolidaritási háló működtetésében.

A nappali ellátást nyújtó szociális egyesületekkel ellentétben azok a nonprofit (egyesületi, szövetkezeti és alapítványi fenntartású) kórházak és bentlakásos szociális intézmények, amelyek az év 365 napján napi 24 órában működnek, a járvány időszakában is folytathatják munkájukat, de a gondozottak ellátása során, amennyire csak lehet, figyelembe kell venniük a közösségi távolságtartás szabályait. Mivel ezek az intézmények lényegében közszolgáltatásokat nyújtanak, finanszírozásukat éppúgy az állammal, a megyékkel vagy a társadalombiztosítással kötött szerződések biztosítják, mint ahogy szerződésben rögzítettek a működési feltételeik és a kötelezettségeik, köztük az ellátás folyamatossága is. Alkalmazottaik intézményen belüli és kívüli megfertőződés elleni védelme eleinte korántsem volt biztosított; a maszkok, védőruhák, védőszemüvegek, tesztek, fertőtlenítőszer nem álltak kellő mértékben rendelkezésre, mert azok elosztásában előnyt élveztek a kórházak, ahol a koronavírus-fertőzöttek elsődleges ellátása folyt. Ennek következtében a fertőzés igen hamar megjelent és drámai gyorsasággal terjedt a bentlakásos időotthonok munkatársai és lakói között, s különösen Franciaország északkeleti és Párizs-környéki területén, a *Grand Est* és az *Ile de France* régióban szedett nagyon sok áldozatot. Itt halt meg a koronavírusban elhunytak körülbelül egyharmada.

Az időotthonokénál lényegesen alacsonyabb volt viszont a halandóság azokban a bentlakásos intézményekben, amelyek jellemzően a fiatalabb korosztályok szociális vagy egészségi okokból rászoruló tagjait fogadják be. Bár a járvány kezdetén a védőfelszerelések a gyermekotthonokban, az egészségkárosodottakat, pszichiátriai betegeket, hajléktalanokat gondozó intézményekben és az átmeneti otthonokban is hiányoztak, a fertőzések itt ritkábbak voltak; a kevés beteget gyorsan el tudták különíteni és hatékonyan ápták, így kórházba szállításukra többnyire nem került sor. Az elkülönítésnek ugyanez a módszere az időotthonokban is bevált azokban a régiókban, amelyeket a járvány kevésbé érintett.

A drogfüggőket, alkoholistákat és egyéb szenvedélybetegeket ambuláns ellátásban részesítő központoknak be kellett zárniuk; ezen a területen is csak a bentlakásos intézmények folytathatják a munkájukat. Ez utóbbiak (például a Vöröskereszt által fenntartott otthonok) többnyire kis létszámúak, így itt viszonylag kisebb a fertőzésveszély.

A vesztegzár következményei a működésüket szüneteltető egyesületeknél

A járvány kitörése után működésüket beszüntető egyesületek azon alkalmazottaira, akik távmunkában nem foglalkoztathatók, a *chômage technique*³ (technikai munkanélküliség) szabályai érvényesek, vagyis ők megkapják a munkabérüket. Ennek költségeit a különleges helyzetre való tekintettel az állam szinte teljes egészében átvállalja. Ezt a támogatást a ci-

vil szférában dolgozók olyan, nagy létszámú csoportjai vehetik igénybe, mint a szabadidős és sportegyesületek rendezvényszervezői, a nappali ellátást nyújtó egészségügyi és szociális egyesületek munkatársai, vagy azoknak a szociális vállalkozásoknak az alkalmazottai, amelyek a rászorulókat foglalkoztatását és munkaerőpiacra való be- illetve visszavezetését tekintik feladatuknak. Ez utóbbinak egyik emblemikus példája az *Approche* nevű, az alábbi keretes írásban részletesen ismertetett egyesület.

Egy dinamikus fejlődő egyesület, ahol megtört a lendület

Az *Approche* egyesületet 1992-ben Saint Maur városában néhány önkéntes alapította azzal a céllal, hogy a textilhulladékot összegyűjtsék és újrahasznosítsák. A szervezet azóta folyamatosan bővült, a munkanélküliség elleni küzdelem fontos szereplőjévé vált. A hozzá fordul, komoly nehézségekkel küzdő személyeket minden előzetes szelekció nélkül befogadja, munkát ad nekik, és képzést nyújt ahhoz, hogy alkalmassá váljanak az elsődleges munkaerőpiacon való munkavállalásra. Ez a törekvésük a segítségben részesülők 60 százalékánál sikeres, az intézményt elhagyva egyenyedük nem csak munkát, de állandó munkahelyet is talál.

Az egyesület ma már évi 365 tonna anyagot, főként textilt gyűjt össze, s ami használható belőle, azt válogatás és javítás után vagy közvetlenül a lakosságnak vagy egyéb vásárlóknak adja el. Így csak az kerül a szeméttelre, ami már valóban semmire nem jó.

Az *Approche*-nek hat állandó alkalmazottja, 43 rehabilitációs foglalkoztatottja és 78 önkéntes segítőtje van, zömmel nők, akik válogatják, javítják és árusítják a használt holmikat. (Az utóbbi két csoportba tartozók teljesítménye 15, illetve 8 teljes munkaidős foglalkoztatott munkájának felel meg.) A szervezet teljes bevétele 920 ezer euró. Ennek fele a rehabilitációs foglalkoztatáshoz nyújtott állami támogatásból, 40 százaléka az értékesítésekből, a maradék pedig a tagdíjakból (360 tag) és adományokból származik.

Egy nagyobb – a rehabilitációs foglalkoztatással foglalkozó szervezetek hálózata által kezdeményezett – projekt keretében az *Approche* létrehozott Orly-n egy új telephelyet, amelyet 2020. március 9-én avattak fel, és néhány nap múlva bezárni kényszerültek. A vele folytatott beszélgetés idején az egyesület elnöke éppen a munka nélkül maradt alkalmazottak megtartásához nélkülözhetetlen állami támogatás igényléséhez töltötte ki a formanyomtatványokat...

A *chômage intermittent*⁴ (időszakos munkanélküliség) esetén igényelhető segély békeidőben is a kultúra állami támogatásának fontos eszköze. Jelentőségét a kulturális területen működő egyesületek számára a járvány idején tovább növelte, hogy a döntően általuk szervezett nyári fesztiválok megrendezésére nem kerülhet sor, és a vesztégyár miatt számos más rendezvényük is elmarad. A kisebb egyesületek által foglalkoztatott művészek, rendezvényszervezők, technikai segítők az adott körülmények között nem mind tudták volna a segély igénybeviteléhez szükséges előzetes munkaviszonyt igazolni, de ezt a küszöbértéket egy új rendelet a 2020 márciusa és 2021 márciusa közötti időszakra vonatkozóan eltörölte. Így a segélyben gyakorlatilag a kulturális egyesületek minden olyan alkalmazottja részesülhet, akinek a megélhetése a különböző színházi előadások, koncertek, fesztiválok stb. elmaradása miatt került veszélybe.

Milyen következményekkel jár a vesztegzár a működésüket folytatni tudó egyesületek számára?

A munkájukat teljes egészében vagy részlegesen folytatni tudó nonprofit szervezetek helyzete igen változatos, erősen függ attól, hogy a gazdaság melyik ágazatában tevékenykednek. A nagy magániskolák és az egyesületi formában működő közoktatási és felsőoktatási intézmények tanárai távmunkában dolgoznak tovább. Digitális oktatási tevékenységük – ha kezdetben nem is volt zökkenőmentes – lényegében sikeresnek mondható. Mivel a nonprofit iskolák és egyetemek tanulói és hallgatói jellemzően a magasabb jövedelmű társadalmi rétegekből kerülnek ki, itt sokkal kisebb azoknak a fiataloknak az aránya, akik a megfelelő számítástechnikai eszközök hiánya miatt maradnak ki a képzésből, mint az állami intézményekben. Ez utóbbiakban viszont komoly problémát jelent, hogy a járvány hatására fokozódik az oktatáshoz való hozzáférés egyenlőtlensége.

A távoktatásra való áttérést néhány egyesület és alapítvány az állami és a magánoktatásban egyaránt segítette azzal, hogy a tanárokat igen gyorsan ellátta digitális tananyaggal és a hozzá tartozó gyakorló feladatokkal. A *Caritas* alapítvány a *Synlab* egyesületnek nyújt komoly anyagi támogatást azzal a céllal, hogy ez utóbbi szakmai segítséget biztosítson azoknak az oktatóknak, akik a tanulási nehézségekkel küzdő és a hátrányos szociális helyzetű tanulókkal foglalkozó iskolákban tanítanak. A cél olyan módszerek széles körű elterjesztése, amelyek alkalmazásával fenntartható a pedagógiai munka folyamatossága, és így megakadályozható, hogy a speciális nevelési igényű gyerekek kimaradjanak az oktatásból. Ezt a szolgáltatást mintegy 80 ezer pedagógus veszi igénybe. A *La Main à la pâte* alapítvány, amelynek alaptevékenysége a legfiatalabbak körében végzett tudományos ismeretterjesztés, egyszerű, otthon is elvégezhető, könnyen értelmezhető kísérletek egész sorának leírását kínálja fel a tanároknak. A kísérleteket ismertető honlapjukat naponta 40 ezren látogatják.

A távmunka alkalmazása általános az egyesületi szövetségeknél és a nagy jótékonyági szervezeteknél, de számos más egyesületnél is előfordul. Sokuk honlapja naponta frissül, beszámol a járvány időszakában végzett tevékenységekről, és egyre nagyobb számban jelennek meg rajta az adományokat kérő felhívások. A tavaszi időszakban aktuális egyesületi közgyűlések nagy része digitális formában valósul meg, a szavazás elektronikusan vagy levélben történik. Az adományoztató alapítványoknál szintén gyakori az online kuratóriumi ülés, így válik lehetővé, hogy az egyesületek (köztük a fejlődő országokban dolgozók is) viszonylag gyorsan megkapják a nekik megítélt támogatásokat. A vezető testületek online ülésezése biztosítani tudja a működés folyamatosságát, a napi feladatok ellátását, arra azonban igen kevés alkalmas, hogy komoly stratégiai döntések szülessenek.

Különösen fontos a távmunka a legkülönbözőbb egyesületi szövetségeket tömörítő, a francia egyesületi szféra egészét képviselő csúcsszervezet, a *Mouvement associatif* számára, amely szokásos tevékenységei mellett egy nagyszabású felmérést is elindított. Ennek az a célja, hogy kiderítse, hogyan reagálnak az egyesületek a vesztegzárra és annak következményeire. Mint az alábbi keretes anyagban szereplő példából látszik, szintén igen komoly háttér munkát igényel az az információs tevékenység, amelyet az egyes szakterületeken működő nemzeti egyesületi szövetségek vállalnak magukra.

Egy országos egyesületi szövetség, ahol intenzív munka folyik

Az egészségügyi és a szociális ellátás területén működő nonprofit szervezetek regionális szövetségeinek nemzeti csúcsszervezete, az *UNIOPSS*⁵ naponta frissülő honlapján megtalálhatók mindazok az ajánlások, amelyeket a társadalmi szolidaritásért és egészségügyi ellátásért felelős szakminisztérium, illetve a többi minisztériumok bocsátanak ki az idősek, egészségkárosodottak és egyéb rászorulókat ellátásával foglalkozó intézmények számára. Szintén összegyűjti a honlap azokat a linkeket, amelyek a koronavírus-járvány okozta válság különböző kihívásaival szembesülő tagszervezetek számára hasznosak lehetnek. Így egy kattintással juthatnak információkhoz például a szervezetüket és ügyfeleiket érintő biztonsági előírásokról és távolságtartási szabályokról, a munkaügyi előírásokról, a szociális és egészségügyi intézmények működéséhez igényelhető állami támogatások különböző formáiról. A regionális tagszövetségek (URIOPSS) számára rendelkezésre állnak olyan információk is, amelyek kifejezetten az ő régiójukra vonatkoznak. Végül van a honlapnak egy interaktív része, amelyen keresztül a tagszervezetek kérdéseket tehetnek fel, és ezekre konkrét válaszokat kapnak.

Az alapítványok „ernyőszervezeteként” működő intézmények, elsősorban a *Fondation de France*⁶ munkájának új eleme a vírusválságra reagáló adománygyűjtési erőfeszítések koordinálása, a hozzá kötődő alapítványok közös, online támogatásgyűjtő kampányainak megszervezése. Az ennek eredményeként befolyt tekintélyes összeget a legsérülékenyebb társadalmi rétegeket segítő közös akciók finanszírozására használják fel.

Az emberi jogi és érdekvédelmi egyesületek, a különböző társadalmi csoportok érdekképviselői szervezetei és az egyesületi formában működő tudásközpontok már régóta alkalmazzák a távmunkát, így azt a vesztegzár kezdetén csak intenzívebbé kellett tenniük. A honlapjaik rendszeres frissülése komoly digitális aktivitásról tanúskodik. Ugyanezt mondhatjuk az adományozó alapítványokról és a jótékonyági egyesületekről is, ahol a támogatási tevékenység és az ezt megalapozó, a digitális térbe áthelyezett adománygyűjtés a szokottnál is nagyobb lendülettel folyik. Általánosabban fogalmazva, a nonprofit szervezetek munkatársainak többsége hasonló vagy még nagyobb mértékben végez távmunkát, mint az azonos méretű piaci vállalkozások dolgozói.

Az önkéntesek, s ezen belül is különösen a legidősebbek, akik közül az egyesületi elnökök meghatározó hányada kikerül, már a vesztegzár március 17-i hivatalos kihirdetése előtt bezárkóztak a lakásaikba. A leginkább rászorulókat támogató egyesületek azonban – a drámai helyzettel szembesülve – igen hamar újrarendítették a tevékenységüket. Ennek során megkeresték a fiatalabb önkénteseiket, és arra kérték őket, hogy kapcsolódjanak be a szükségét szenvedőknek szánt gyorssegélyek elosztásába és a kritikus helyzetbe jutott emberek ellátásába. Az ilyen programok leggyakoribb, a média híradásaiban is rendszeresen megjelenő formája a hideg étel és szendvicsszítás. Ezt általában azok a segélyszervezetek (*Restos du Cœur, Armée du Salut, Secours populaire*) és szociális vállalkozásként működő éttermek szervezik, amelyek a járvány kitörése előtt meleg étellel látták el a rászorulókat. Szintén nagyon fontos feladat az utcán élők, köztük a hajléktalanok, a legális és illegális (gyakran Olaszországon keresztül érkezett) bevándorlók és a befogadási kérelmük elbírálására váró menekültek fedél

alá juttatása. Ez azért sikerülhetett viszonylag gyorsan, mert számos szociális egyesület (*Aurore, Armée du Salut, Secours Populaire, Secours Catholique*) felajánlotta e célra átalakított befogadó központjait, és az üresen álló szállodák egy részének férőhelyei is átmeneti szállásként működnek. Az utcán élők azonnali elszállásolása korábban lehetetlennek tűnt, de most kényszerűségből megoldódott, mert minden áron el kellett kerülni, hogy a fedél nélküliek a városok utcáin bolyongva megfertőzödjenek, és terjeszték a koronavírust. Mindazonáltal ezeknek az embereknek a sorsa továbbra is bizonytalan. Döntő többségüknek nincsenek rendszeres bevételei, igen kevesen jutnak hozzá közülik a szociális helyzet alapján folyósított alapjövedelemhez (*minimum social*)⁸ vagy a szolidaritási alapon megítélt jövedelemhez (*RSA – revenue de solidarité active*)⁹. Az alkalmi (gyakran fekete) munkák, amelyekből eddig éltek, a piacok, éttermek, kávéházak, szállodák bezárása, az építkezések leállása és a javító szolgáltatások szünetelése miatt most eltűntek. Még a máskor utolsó mentvárnak számító koldulás lehetősége is megszűnt, hiszen az utcák a kijárási korlátozások miatt üresek.

A jótékonyági egyesületek, amelyek hagyományosan étellel, ruhával és higiéniai szolgáltatásokkal látják el a szegényeket¹⁰, nem csak azzal szembesülnek, hogy az általuk támogatottak az eddiginél is jobban rászorulnak a segítségre, hanem azzal is, hogy a számuk igen gyorsan nő. Főként a szegényebb kerületekben (de nemcsak ott) tömegesen kerültek néhány hét alatt reménytelen helyzetbe a korábban szűkösen még megélők, közöttük az egyedülálló anyák, akiknek otthon kellett maradniuk a gyermekeikkel; az ideiglenesen foglalkoztatottak, akik elvesztették a munkájukat, de nem jogosultak munkanélküli segélyre; az egyetemi kollégiumokban vesztegzár alá került francia és külföldi hallgatók, akiknek a menzák bezárása miatt nem biztosított az ételmezése. A szociális boltok és az élelmiszereket osztó jótékony szervezetek előtt kígyózó sorok látványa egyértelműen az 1930-as éveket idézi.

A fiatal önkéntesek munkájára azonban korántsem csak a szegények ellátásában van szükség. Szintén az ő segítségüket kérik azok a magányos öregekkel foglalkozó szervezetek (*Petits Frères des Pauvres; Société de St Vincent de Paul*), amelyeknél korábban idősebb önkéntesek látogatták az ellátottakat. A feladatok ráadásul bővültek is. Nem csak a bevásárlást kell megoldani, szükség van a telefonos kapcsolattartásra, a lelki gondozásra, az elszigeteltség okozta szorongás oldására, a szükségletek feltárására és a szomszédok közötti kölcsönös segítségnyújtás előmozdítására is. Mindezekhez a *Petits Frères des Pauvres* egy olyan szükséghelyzetek kezelésére alkalmas tervet is felhasznál, amelyet még a 2003-as rendkívüli hőség és a madárinfluenza idején dolgoztak ki. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen felkészültség megkönnyíti a reagálást a rendkívüli kihívásokra.

Tartós lesz-e a társadalmi szolidaritás erősödése?

A közelünkben élők iránti szolidaritás gyors erősödése részben spontán folyamat volt, részben az egyesületek alkotta kapcsolati háló közvetítésével valósult meg. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a vesztegzár hatására kibontakozó szolidaritási és

segítségnyújtási mozgalom túlnőtt az egészségügyi ellátó rendszer és a jótékonsági egyesületek keretein. Ez még akkor is igaz, ha az utóbbiak egy része játszott bizonyos szerepet a szolidaritási akciók megszervezésében. Az orvostanhallgatók és a szociális munkás képzésben részt vevő fiatalok Franciaország-szerte jelentkeztek önkéntesnek a járvány által leginkább sújtott régiók kórházaiban. A vidéki karantént választó családok és fiatalok felajánlották városi lakásaikat a kórházi alkalmazottaknak, hogy ezzel is csökkentsék számukra az utazással töltött időt és a közlekedéssel járó kockázatokat. Az éttermek tulajdonosai – raktáraikat és mélyhűtőiket kiürítve – étkezést biztosítottak az egészségügyi dolgozóknak, ez egyúttal azt is jelentette, hogy legalább a munkavállalóik egy részét megmentették az elbocsátástól. Egyetemisták és munkanélküliek vállalták a kertészetekben és a gyümölcsstermelőknél a járvány miatt távol maradó külföldi vendégmunkások helyettesítését. Középiskolások és egyetemi hallgatók ajánlották fel segítségüket azoknak a gyerekeknek, akiknek gondokat okoz a távoktatásban való részvétel, és nem számíthatnak szülői segítségre. A bezárt sportklubok dolgozóinak egy része az otthoni testedzéshez próbált meg szakmai segítséget nyújtani, egy másik részük a szociális területen keresett magának önkéntesként végezhető tevékenységet. Végül, szinte minden még varrni tudó nő maszkokat készített a szomszédjai és ismerősei számára.

Nagy kérdés, hogy ebből a segítő szándékból és az önkéntesek megnövekedett aktivitásából mennyi marad meg a normális állapotok visszatérése után. A járvánnyal összefüggő speciális és helyettesítési feladatok nyilvánvalóan maguktól megszűnnek majd, de a szerzett tapasztalatok az önkéntesekben – bármilyen szerény volt is az általuk nyújtott segítség – valószínűleg nyomokat fognak hagyni. Legalábbis erre engednek következtetni azok a kutatási eredmények (Rivière–Caline–Petit 2016), amelyek szerint az egyesületeknél közösségi szolgálatot végző fiatalok nagy része a későbbiekben is vállal valamilyen önkéntes munkát¹¹. Az egészségügyi és szociális területen végzett önkéntes munka 2008-as pénzügyi válság óta bekövetkezett fejlődésére vonatkozó tudományos vizsgálat (Prouteau 2018) szintén az önkéntesség tartós erősödését mutatta ki, ami az egyesületek számára hosszú távon nagyon fontos erőforrást jelent.

Egyelőre nyitott kérdés, hogy a szolidaritás másik megnyilvánulási formája, az adományozás is bővül-e. A vesztegár okozta problémák kezelését finanszírozandó, szinte valamennyi jótékonsági egyesület és alapítvány bocsátott ki (jellemzően online, kisebb részben postai úton) támogatásra buzdító felhívásokat. Azt, hogy összességében milyen eredménnyel, jelenleg még nem lehet tudni, bár vannak biztató jelek. A *Fondation de France* és a karitatív egyesületek közös adománygyűjtő szervezete, a *Don en Confiance*¹² például arról számol be, hogy a felhívásaiknak ugyanolyan nagy a visszhangja, mint annak idején a thaiföldi szökőár vagy a Haiti szigetén bekövetkezett földrendezés idején volt. Ugyanakkor az is tény, hogy az adományokért folytatott, már korábban is igen erős verseny még tovább élesedik, mert a kórházak kifejezetten a járvány leküzdése érdekében gyűjtenek támogatásokat. A *Fondation Hôpitaux de Paris-Hôpitaux de France*¹³ gyűjtőakcióját például egy olyan tapasztalt és nagy tekintélyű szakember, Martin Hirsch irányítja, aki korábban az *Emmaüs Solidarité* karitatív egyesület vezetője volt. Az *Emmaüs Solidarité* eredeti működési elve szerint a közösségébe befogadott rászorulókból élnek, hogy ruhaneműt és egyéb használt tárgyakat gyűjtenek össze,

azokat megjavítják, majd áruba bocsátják, így el tudják tartani magukat, és ebben büszkeségüket lelik. Ezek a tevékenységek azonban a vesztegzár idején ellehetetlenültek, így most ők is kénytelenek támogatásokat gyűjteni.

Egyelőre nem lehet tudni, hogy elég tartós lesz-e az a pénzügyi szolidaritás, amelyre a sok és sokféle adománygyűjtő számít. A háztartások jövedelmi színvonalának alakulása bizonytalan, attól függ, hogy a vesztegzár okozta válság végén milyen lesz a foglalkoztatási helyzet. Ilyen körülmények között erős lehet a készletelés a nélkülözhető összegek megtakarítására. A természetbeni adományok formájában nyújtott vállalati támogatás igen jelentős volt, de ez legalább részben azzal függött össze, hogy a cégek az egyesületek és az ad hoc adománygyűjtő platformok közreműködésével szabadulni akartak a készleteiktől, különösen a romlandó, rövid szavatossági idejű termékektől. Nyomát sem lehetett azonban látni olyan, a nagyvállalatok és a leggazdagabb franciák közötti adományozási versenynek, amilyennek 2019-ben, a Notre-Dame leégése után tanúi lehettünk. Láttunk viszont csendes konkurencia-harcot a luxuscikkek gyártó két nagy francia vállalatcsoport között, ahol igen gyorsan átálltak a fertőtlenítőszeres és textilmaszkok gyártására, illetve a kórházaknak szánt kínai maszkok készpénzes megvásárlására.

Milyen lesz az egyesületi szféra a világválság után?

Akár eltűnik a vesztegzár feloldása után, akár rendszeresen visszatér majd, a koronavírus-járvány kétségkívül nyomot hagy minden olyan generáción, amely a következményeit elszenvedte. A legfiatalabbak talán felülvizsgálják az életről alkotott elképzeléseiket. Az értékrend átalakulásához vezethet, hogy a járvány láthatóvá, kézzelfoghatóvá tette a halál (korábban csak a távoli fejlődő országokban tapasztalt) tömeges előfordulását; Franciaországban és a világ minden más részén is súlyosbította a társadalmi egyenlőtlenségeket; megkérdőjelezte, hogy a szakmák közötti fizetési hierarchia híven tükrözi-e a tevékenységek fontosságai sorrendjét. Az, hogy ez a hatás rövid- vagy hosszú távú lesz-e, azzal kapcsolatban két lehetséges forgatókönyvet tudunk felvázolni.

A pesszimista scenárió abból a feltevésből indul ki, hogy az értékrend változása átmenetinek bizonyul. A vesztegzár feloldása után az élet visszatér a megszokott kerékvágásba, csak éppen a társadalmi és gazdasági helyzet lesz sokkal rosszabb a korábbiánál. 2020-ban – 1945 óta először – 10 százalékkal csökken a GDP, gyorsan nő a munkanélküliség, csődhullám söpör végig a gazdaságon. Mindez nagyon komoly társadalmi és politikai feszültségeket idéz elő, és azzal jár, hogy a munkaerőpiacra belépő új generáció lényegében áldozatul esik a válságnak. A társadalmi olló egyre szélesebbre nyílik, ennek következtében az egyesületek ismét a korábbi válságok során már megismert jelenségekkel találják szemben magukat. Több rászorulón kellene segíteniük, súlyosabb gondokat megoldaniuk, miközben az állami finanszírozás és a magánadományozás egyaránt gyérbbé válik. A Franciaország egész területén megtalálható, főként az önkéntesek munkájára alapozott, alacsony költségvetéssel dolgozó egyesületek, valamint a legnagyobb, a válság során élvezett médiaérdeklődés jóvoltából még ismertebbé vált jótékonyági szervezetek valószínűleg ilyen körülmények között is fennmaradnak. Nagyon

komoly nehézségekkel kell viszont szembenézniük a már korábban is gazdálkodási gondokkal küszködő, közepes méretű, ötnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató egyesületeknek, főként azoknak, amelyek a kulturális, sport- és szabadidős tevékenység területén működnek. Egy részük bezárja kapuit, összeolvad egy másik hasonló egyesülettel, vagy valamilyen nagyobb csoport társszervezetévé válik. Mások redukálják a tevékenységüket, vagy megpróbálnak az alacsony vásárlóerőhöz alkalmazkodó üzleti szolgáltatásokat kínálni. Ismét mások számára az lehet a megoldás, hogy a szociális gazdaság és az üzleti szektor azonos szakmai területen működő szervezeteivel, esetleg kutatási intézményekkel olvadnak össze, vagy velük együttműködve hoznak létre területi gazdasági központokat, amelyek a kooperációban részt vevő szervezetek eszközeit egyesítve szolgálják az adott földrajzi egység fejlődését.

Az optimista forgatókönyv a társadalom értékrendjének tartós változását feltételezi, az olyan értékek dominánsá válását, mint a szolidaritás, a nem vagy korlátozottan haszonelvű magatartás, a demokratikus irányítás, a közjó és a környezet védelmezése, az együttműködés előtérbe helyezése a verseny rovására, a segélyezés felváltása a rászoruló kezdeményező készségének és autonómiájának fejlesztésével. Mindezek az értékek eddig is részét képezték a szociális és szolidáris gazdaság koncepciójának, de inkább csak a nyilatkozatokban és a szónoklatokban voltak jelen, a gyakorlatban kevésbé. Az optimista forgatókönyv szerint a világválság okozta megrendülés nyomán ezek a megközelítések most lépésről-lépésre elfogadottá válhatnak a társadalom számára. Ez azzal járna, hogy a válságból lassan kilábaló gazdaság olyan, magasabb minőségű növekedésre állna át, amelyben több munkahely keletkezik, és nagyobb figyelem, több erőforrás jut az egészségügynek, az oktatásnak, a kultúrának és a környezetvédelemnek. Ennek megfelelően nagyobb lenne a szerepe az egyesületeknek és alapítványoknak is, hiszen olyan, világszerte fontos, közös problémák kezelésére kínálnak innovatív megoldásokat, mint a népesség elöregedése, a munka és a magánélet összeegyeztetésének kérdése, a legkülönbözőbb társadalmi egyenlőtlenségek, az emberi jogok megsértése, a bevándorlók és menekültek befogadásának és integrációjának nehézségei. A mostani válság során a civil szervezetek bizonyították, hogy jól ismerik a társadalom sérülékeny csoportjait, és képesek a gondjaikra gyorsan reagálni. Indokolt lenne tehát, hogy a különböző szintű kormányzati szervezetek helyreállítsák velük az idők során elsorvadt vagy legalábbis megkopott partneri viszonyt.

Azt, hogy a forgatókönyvek közül melyik valósul meg, ma még nem lehet tudni, de az bizonyos, hogy a jövőnk alakítása mindannyiunk közös felelőssége.

Irodalom

- Archambault, Edith (2014): Civil társadalom Franciaországban: A történeti előzmények, a mai helyzet és a legújabb fejlemények. *Civil Szemle*, 11., 2., 87–103.
- Prouteau, Lionel (2018): *Bénévolat et bénévoles en France en 2017. État des lieux et tendances*. Nantes: Laboratoire d'économie et de management de Nantes-Atlantique et Centre de recherche sur les associations.

Rivière, Emmanuel–Caline, Guillaume–Petit, Marion (2016): *Suivi du parcours des jeunes volontaires du Service Civique*. Paris: Agence du Service Civique. <https://www.service-civique.gouv.fr/uploads/content/files/10f443a58917864712945b27c4e3a5a9aa4d7568.pdf>

Tchernonog, Viviane–Prouteau, Lionel (2019): *Le paysage associatif français. Mesures et évolutions*. Paris: Juris éditions.

Jegyzetek

- ¹ A francia civil szektor szervezetei – történeti okokból (Archambault 2014) – döntő többségben egyesületi formában működnek. Ez magyarázza, hogy a tanulmányban sokkal több szó esik az egyesületekről, mint az alapítványokról.
- ² Ezúton is köszönetemet fejezem ki azoknak a kollégáknak, akik válaszoltak a kérdéseimre. Anne-Christine, Anne, Caroline, Nathalie, Charles, Frédéric, Henry, Hugues, Patrick, Paul és Pierre objektív és pontos válaszai nélkül nem tudtam volna megírni ezt a cikket. Ugyanakkor a szövegben esetleg előforduló bármilyen hiba vagy téves értelmezés miatt természetesen egyedül engem terhel a felelősség.
- ³ A *chômage technique* valamilyen külső, a munkáltatótól független okból bekövetkezett munkanélküliséget jelent (ilyen például az építőiparban az erős fagyok miatt leállított munka). Az alkalmazottnak ilyenkor szinte a teljes bérét meg kell kapnia. Ezt normális körülmények között a munkáltató fizeti, de most – a koronavírus-járvány miatt munkanélkülivé vált dolgozók esetében – az állam átvállalta.
- ⁴ A *chômage intermittent* a munkanélküliségnek az a fajtája, amely az előadóművészetek területén – az ilyen rendezvények szezonális jellege miatt – időszakosan jelentkezik. A hozzá kötődő munkanélküli segély igénybevételének szabályai az általánosnál kevésbé szigorúak, sokkal kevesebb előzetes munkaviszonyt írnak elő.
- ⁵ Az UNIOPSS (*L'Union nationale interfédérale des œuvres et organismes privés non lucratifs sanitaires et sociaux*) 1947-ben jött létre. A regionális tagszövetségein (URIOPSS) keresztül 25 ezer egészségügyi és szociális nonprofit szervezet érdekképviselését látja el. Rajtuk kívül mintegy száz szakmai szövetség és országos egyesület áll vele közvetlen tagsági viszonyban.
- ⁶ A francia alapítványok nem mind önálló jogi személyek, körülbelül egyharmaduk számára egy nagyobb alapítvány vagy állami intézmény biztosítja a szervezeti kereteket. A *Fondation de France* ernyője alatt közel 900 alapítvány működik. (Archambault 2014)
- ⁷ Az önkéntesek két esetben kaphatnak olyan lakóhely-elhagyási engedélyt, amelyet igazolás esetén a rendőrök elfogadnak. Az egyik az, ha a rászorulókat ellátásába kapcsolódnak be, a másik pedig az, ha a hatóságok által kezdeményezett közérdekű akciókban vesznek részt.
- ⁸ A szociális alapjövedelem 900 euró körüli összegéhez az idősek, a gyerekeiket egyedül nevelő szülők és az egészségkárosodottak juthatnak hozzá.
- ⁹ Az RSA (565 euró) kérelmezése bonyolult eljárás, amelynek már a megindításához is francia országgi lakóhellyel kell rendelkezni.
- ¹⁰ Az ilyen egyesületek – ha rövidített időtartamban is – többnyire a vesztegzár idején is folytatták tevékenységüket.
- ¹¹ A vizsgálat a közösségi szolgálattal foglalkozó kormányzati ügynökség (*Agence du Service Publique*) megbízásából 2016-ban készült.

- ¹² A legnagyobb szociális és humanitárius szervezetek által 1989-ben alapított *Don en Confiance* azzal a céllal jött létre, hogy erősítse a bizalmat a támogatók és támogatottak között, továbbá javítsa az adományozási folyamat átláthatóságát és a támogatások felhasználásának hatékonyságát.
- ¹³ Ez az alapítvány eredeti célja szerint a kórházban fekvő betegek életminőségének javítása érdekében gyűjt támogatásokat, de a mostani rendkívüli helyzetben kiterjesztette adománygyűjtő tevékenységét.

(Fordította és jegyzetekkel ellátta: Kuti Éva)